

บทที่ 1

บทนำ

1. ความนำ

ทฤษฎีการเมืองมีต้นกำเนิดมาจากการที่มนุษย์เป็นสัตว์โลกที่มีความคิด รู้จักแก้ไขเปลี่ยนแปลงสิ่งแวดล้อม เพื่อให้การดำรงชีวิตของตนมีความสุขและสะดวกสบาย สถาบันทางสังคมอันได้แก่ ครอบครัว, รัฐ, กฎหมาย, ศาสนา, ฯลฯ กำเนิดขึ้นมาตามธรรมชาติด้วยสัญชาตญาณของมนุษย์ และผ่านการพัฒนาเป็นเวลาหลายสหัสวรรษ จนเป็นสถาบันที่ยืนยงตราบเท่าทุกวันนี้ สถาบันทางสังคมเหล่านี้ล้วนแต่มีส่วนช่วยในการดำรงชีวิตและเผ่าพันธุ์ของคน ตลอดจนเสริมสร้างความสุขและความสะดวกสบายในการดำรงชีวิต แต่คนเป็นผู้ที่มีความคิด ดังนั้นในกระบวนการพัฒนาแห่งความคิดของมนุษย์ จึงเป็นสิ่งหลีกเลี่ยงไม่ได้ที่มนุษย์จะต้องตั้งข้อสังเกตค้นคว้าสอบสวน สถาบันทางสังคมเหล่านี้ พยายามค้นหาจุดกำเนิด, ตั้งปัญหาโต้แย้งหรือสนับสนุนกลไกต่าง ๆ ของสังคม รวมทั้งการเสนอความคิดปฏิรูปหรือสร้างสรรค์เพื่อที่จะให้ตนและเพื่อนร่วมสังคม ประสบความสุขแห่งชีวิต สิ่งเหล่านี้คือจุดเริ่มต้น และนำไปสู่วิชาทฤษฎีการเมือง

2. ความหมายและลักษณะของทฤษฎีการเมือง

2.1 ทฤษฎีการเมือง (Political Theory) เป็นสาขาหนึ่งของรัฐศาสตร์ และถือเป็นสาขาหนึ่งของวิชาปรัชญาด้วย¹ ในการศึกษาทฤษฎีการเมืองนั้นมีศัพท์เฉพาะหลายคำที่เกี่ยวข้องด้วย และควรทราบความหมาย ศัพท์เหล่านี้ได้แก่ ความคิดทางการเมือง, ปรัชญาการเมือง, อุดมการณ์ทางการเมือง² สังกัปทางการเมืองและสิทธิการเมือง

2.1.1 ความคิดทางการเมือง (Political Thought) หมายถึง ความคิดที่เกี่ยวกับเรื่องการเมืองอย่างกว้างๆ ความคิดทางการเมืองที่ใช้ตามนัยแห่งภาษาอังกฤษนี้เป็นเสมือนยาหม้อใหญ่ที่รวมหลาย ๆ อย่างเข้าด้วยกัน ความคิดทางการเมืองมีแนวโน้มหนักไปในทางด้านพรรณนา (descriptive) และมักเน้นหนักความคิด

¹ Macdonald, *Western Political Theory*, 2.

² จรูญ สุภาพ, *หลักรัฐศาสตร์*.¹¹

เชิงประวัติศาสตร์ คือเรียงลำดับว่าใครคิดอย่างไรเมื่อใด ปกติไม่ค่อยมีการแยกเป็นหัวข้อวิเคราะห์

- 2.1.2 **ปรัชญาการเมือง (Political Philosophy)** เป็นการศึกษาการเมืองในระดับลึกซึ้งและเกี่ยวข้องกับสาขาวิชาอื่นด้วย เพื่อให้รู้แจ้ง ปรัชญาการเมืองมักเน้นหลักจริยธรรมซึ่งเป็นเสมือนหลักการหรือเหตุผลที่ถูกต้องและมีคุณธรรม ถือเป็นรากฐานของระบบการเมืองแต่ละแบบ ปรัชญาการเมือง “อาจมีลักษณะที่ไม่เป็นวิทยาศาสตร์ คือ เป็นข้อคิดที่อาจพิสูจน์ไม่ได้ และมุ่งค้นหาสิ่งต่าง ๆ หรือหาความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งต่าง ๆ ในส่วนที่วิทยาศาสตร์เข้าไปไม่ถึง”³
- 2.1.3 **อุดมการณ์ทางการเมือง (Political Ideology)** มักใช้ในรูปของความเชื่อและความคิดในระดับไม่ลึกซึ้งนัก เน้นความเชื่อศรัทธามากกว่าหลักเหตุผล แต่อุดมการณ์ทางการเมืองมีผลในการยึดถือและมักเป็นพลังผลักดันให้เกิดการกระทำ หรือความเคลื่อนไหวทางการเมือง อุดมการณ์ไม่จำเป็นต้องเป็นสิ่งที่ถูกต้องหรือยึดหลักศีลธรรมและคุณธรรม แต่เป็นความคิดหรือความเชื่อที่ปลุกฝังเพื่อให้เกิดผลทางการเมือง
- 2.1.4 **สังกัปทางการเมือง (Political Concepts)** หมายถึงความคิดหรือทรรศนะเกี่ยวกับศัพท์เชิงนามธรรมทางการเมือง เช่น ความยุติธรรม, จุดมุ่งหมายแห่งรัฐ, ผู้ปกครองที่ดี, สิทธิ, เสรีภาพ, ความมั่นคงแห่งรัฐ เป็นต้น ศัพท์เหล่านี้มีความหมายไปหลายทางตามความเข้าใจหรือการพิจารณาของแต่ละคน ทฤษฎีการเมืองเป็นการพยายามหาความเกี่ยวข้องระหว่างสังกัปต่าง ๆ ดังกล่าว โดยให้ต้องด้วยเหตุผลและความเหมาะสม
- 2.1.5 **ลัทธิการเมือง (Political Ism)** ได้แก่ หลักการทางการเมืองซึ่งมีลักษณะผสมผลจากความคิดหรือทฤษฎีของเมธี หลายท่านประกอบกันเป็นแนวความคิดเกี่ยวกับระบบการเมือง ซึ่งแนะนำการจัดวางอำนาจ, โครงสร้างทางการเมือง, ความเกี่ยวข้องระหว่างองค์การที่ใช้อำนาจกับบุคคล, และประโยชน์คุณค่าที่จะบังเกิดขึ้นในการปฏิบัติตามลัทธิ อย่างไรก็ตาม “ลัทธิการเมืองหนึ่ง ๆ อาจนำเอาความคิดจากปรัชญาการเมืองหลายความคิดมาผสมผสานกันก็ได้ หรือปรัชญาการเมืองหนึ่ง ๆ อาจก่อให้เกิดลัทธิการเมืองมากกว่าหนึ่งลัทธิได้”⁴

---

³ สมพงษ์ เกษมสิน, *ลัทธิการเมือง*, 5.

⁴ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, *ลัทธิการเมือง*, 5.

2.2 นิยามของคำว่า “ทฤษฎีการเมือง” นั้น มีผู้ให้ไว้ต่าง ๆ กันขึ้นอยู่กับทฤษฎีของผู้นั้นว่าจะมองในรูปใดหรือแง่ใด บางคนเสนอคำนิยามที่เน้นความหมายที่มีลักษณะเป็นการศึกษาข้อเขียนการเมืองสมัยต่าง ๆ แต่ในปัจจุบันมีแนวโน้มที่จะให้ความหมายของทฤษฎีการเมืองในทฤษฎีแบบศาสตร์มากขึ้นในที่จะหยิบยกนิยามแบบต่าง ๆ มาเสนอ เพื่อจะให้เห็นความหลากหลายของความหมายของทฤษฎีการเมือง

2.2.1 ยอร์ช แคทเท็บ (George Kateb) เขียนไว้ ความว่า ทฤษฎีการเมืองคือ ข้อเขียนซึ่งเสนอทฤษฎีหรือแนวความคิดที่คิดว่าดีและถูกต้องเกี่ยวกับการจัดโครงสร้างทางการเมือง ทฤษฎีการเมืองเสนอบรรยากาศการเมือง ในความคิดฝันที่มีลักษณะเป็นคุณธรรมในเนื้อหา, ครอบคลุมครบถ้วนในกระบวนการ, มีความเป็นปรัชญาในหลักการ, และน่าจะเป็นได้ในความเป็นจริง อย่างไรก็ตามทฤษฎีการเมืองอาจแสดงลักษณะทางจิตวิทยาหรือสังคมวิทยาก็ได้⁵

2.2.2 โรเบิร์ต อี. เมอร์ฟี (Robert E. Murphy) ให้ทฤษฎีการเมืองเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการวิเคราะห์ความคิดหรือปรัชญาเกี่ยวกับการเมือง การปกครอง นักทฤษฎีการเมืองมุ่งมั่นที่จะทำความเข้าใจและตีค่าข้อมูลความจริงทั่วไปที่มีความสัมพันธ์กับการกำหนดสมมุติฐาน (hypothesis) เกี่ยวกับพฤติกรรมทางการเมืองและคุณค่าทางสังคม⁶

2.2.3 เอ็ดเวิร์ด ซี. สมิธ (Edward C. Smith) และอาร์โนลด์ เจ. เซอร์เซอร์ (Arnold J. Zurcher) เสนอคำจำกัดความที่ดูจะครอบคลุมลักษณะและขอบเขตของทฤษฎีการเมืองไว้ได้ทั้งหมด โดยให้ไว้ว่า ทฤษฎีการเมืองคือ “ส่วนทั้งหมดของคำสอน (doctrine) ที่เกี่ยวข้องกับกำเนิด, รูปแบบ, พฤติกรรม และจุดมุ่งหมายของรัฐ ส่วนของคำสอนนี้อาจแบ่งลักษณะออกเป็นประเภทได้ดังนี้ จริยธรรม, จินตนาการ, สังคมวิทยา, กฎหมาย และวิทยาศาสตร์”⁷ สมิธและเซอร์เซอร์ให้ อรรถาธิบายเกี่ยวกับลักษณะต่าง ๆ ดังนี้

- 1) ลักษณะแบบจริยธรรม (Ethical) ได้แก่ส่วนของทฤษฎีการเมืองที่เกี่ยวข้องกับสิ่งใดควรทำหรือไม่ควรทำ, ถูกต้องหรือไม่ถูกต้องในกิจกรรมทางการเมือง
- 2) ลักษณะแบบจินตนาการ (Speculative) คือส่วนที่เป็นความคิดฝัน

⁵ Kateb, *Political Theory*, 1.

⁶ Murphy, *The Style and Study of Political Science*, 37.

⁷ Smith, and Zurcher, *Dictionary of American Politics*, 288-9.

หรือมโนภาพที่ยังไม่ปรากฏเป็นจริงขึ้นมา เช่น การไผ่ผันถึงรัฐในอุดมคติ หรือการวาดภาพเลิศนครในจินตนาการ

- 3) ลักษณะเชิงสังคมวิทยา (Sociological) เป็นส่วนของทฤษฎีการเมือง ที่เกี่ยวข้องกับการวิเคราะห์หรือทดลองเปรียบเทียบเพื่อแสวงหาความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับส่วนอื่น ๆ ของสังคม หรือการวิเคราะห์รัฐในรูปแบบของการรวมตัวทางสังคม
- 4) ลักษณะแบบกฎหมาย (Legal) ได้แก่ส่วนที่ศึกษาเกี่ยวกับธรรมชาติของกฎหมาย, สังกัปของกฎหมาย, และสถานะทางกฎหมาย ซึ่งเกิดขึ้นมาจากสถาบันต่าง ๆ และเป็นเสมือนเครื่องมือที่จะกระจายและควบคุมการใช้อำนาจทางการเมือง
- 5) ลักษณะแบบวิทยาศาสตร์ (Scientific) ได้แก่ทฤษฎีที่เกิดจากการสังเกตการณ์, การทดลอง, เปรียบเทียบพฤติกรรมการเมืองเพื่อจะค้นหาแนวโน้มและความน่าจะเป็นไป การศึกษาสาเหตุและธรรมชาติของการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง ฯลฯ เป็นต้น

2.3 ความแตกต่างระหว่างทฤษฎีการเมืองกับปรัชญาทางการเมือง ไม่ค่อยจะเด่นชัดนัก เพราะทฤษฎีกับปรัชญามีลักษณะใกล้เคียงกันมาก ข้อแตกต่างอยู่ที่ปรัชญามีขอบเขตกว้างขวางกว่าทฤษฎี “ปรัชญาทางการเมืองมักจะมุ่งอธิบายปรากฏการณ์ทั้งหลายทั้งปวงทางการเมือง ซึ่งต่างกับทฤษฎีการเมืองซึ่งมุ่งอธิบาย ปรากฏการณ์ หรือหลักการบางประการ”⁸ และ หลักการของปรัชญาเน้นทางจริยธรรม ในขณะที่ ทฤษฎีอาจไม่พิจารณาหลักจริยธรรมเลยก็ได้ นอกจากนี้ การศึกษาในลักษณะปรัชญาจะลึกซึ้งและเกี่ยวข้องกับศาสตร์อื่นๆ ด้วย ผิดกับทฤษฎีที่เป็นเพียงการศึกษาสังกัดกลุ่มหนึ่ง ๆ ว่ามีความเกี่ยวพันเป็นปัจจัยการอย่างไรคือเน้นเฉพาะเรื่อง ตัวอย่างคือ

ในระดับทฤษฎีรัฐศาสตร์ อาจกล่าวได้ว่าพรรคการเมืองในระบบพหุพรรค หรือระบบหลายพรรคมีแนวโน้มที่จะค่อยวิวัฒนาการกลายมาเป็นระบบสองพรรค

ในระดับปรัชญา อาจกล่าวได้ว่า หลังจากพิจารณาศาสตร์หลาย ๆ สาขาแล้ว ปรากฏว่ามีแนวโน้มที่ของทุกอย่างจะเข้าสู่ระบบสอง เช่น ในระบบครอบครัว ก็มีสามี, ภรรยา, ในระบบการศึกษา ก็มีครูกับศิษย์, ในระบบศาสนาหรือจริยธรรมก็มีความดีกับความชั่ว ในภาวะทางภูมิศาสตร์ก็มีร้อนกับหนาว หรือกลางวันกับกลางคืน เป็นต้น⁹

2.4 ทฤษฎีการเมืองแตกต่างจากอุดมการณ์ทางการเมืองในลักษณะที่ว่า ทฤษฎีมีความลึกซึ้งกว่า เพราะอุดมการณ์เป็นเพียงความเชื่อ, ศรัทธา โดยไม่ใช้หลักเหตุผลประกอบ อุดมการณ์

⁸ สมพงษ์ เกษมสิน, *ลัทธิการเมือง*, 5.

⁹ บรรพต วีระสัย, และคณะ, *รัฐศาสตร์ทั่วไป*, 342.

อาจเรียกได้ว่าเป็น “ทฤษฎีแบบชาวบ้าน” คือไม่ลึกซึ้งนัก ตัวอย่างเช่น การรู้จักประชาธิปไตยในระดับอุดมการณ์หมายถึงการเข้าใจแบบท่องจำ เชื่อถือว่า ประชาธิปไตยหมายถึงรัฐบาลเป็นของประชาชน โดยประชาชน และเพื่อประชาชน โดยไม่ทราบว่าเป็นอย่างไรในการวิเคราะห์ แต่ถ้าเป็นการรู้จักประชาธิปไตยในแง่ทฤษฎีจะต้องรู้ว่า ประชาธิปไตยนั้นประกอบด้วยสังกัดต่างๆ คือ สิทธิโดยธรรมชาติ, สัญญาประชาคม, การปกครองโดยกฎหมาย, เสรีภาพ เป็นต้น และรู้ว่าสังกัดเหล่านี้มีความสัมพันธ์หรือเป็นปัจจัยการต่อกันอย่างไร¹⁰

2.5 ทฤษฎีการเมืองกับลัทธิการเมืองแตกต่างกันคือ ลัทธิมักจะเกิดขึ้นจากการผสมผสานทฤษฎีการเมืองหลายทฤษฎีโดยนำบางส่วนมาผสมกลมกลืนกันประยุกต์ให้สอดคล้องกับความต้องการที่จะใช้ เช่น ลัทธิคอมมิวนิสต์ก็คือ การรวมเอาบางส่วนของทฤษฎีการเมืองของคาร์ล มาร์กซ์ กับ วี. ไอ. เลนิน มาผสมกันเข้าเป็นต้น

2.6 ส่วนใหญ่แล้วจุดหมายปลายทาง (ends) หรือวัตถุประสงค์ของทฤษฎีการเมืองทั้งหลายมีความคล้ายคลึงกัน นั่นคือ การไผ่หา “สัมมาธรรม (common good)” ซึ่งสร้างสรรคสังคมให้มีความสุข สัมมาธรรมนี้ไม่จำเป็นต้องมาจากการดำเนินชีวิตในทางที่ดีมีศีลธรรม แต่เป็นผลจากการดำเนินการทางการเมืองที่ถูกต้องมีประสิทธิภาพสามารถบันดาลความสุขให้เกิดขึ้นแก่สังคมโดยรวม ความแตกต่างของทฤษฎีการเมืองของแต่ละเมธีการเมือง อยู่ที่วิธีการ (means) ที่จะนำไปสู่จุดหมายปลายทางดังกล่าว ในขณะที่นักทฤษฎีการเมืองบางท่าน เช่น เพลโต เชื่อว่าคนเท่านั้นที่จะสามารถนำคนไปสู่ความสุขได้ บางท่าน เช่น อริสโตเติลอาจเชื่อว่า กฎหมายเป็นเครื่องมือปกครองที่สามารถนำไปสู่สัมมาธรรม เป็นต้น

3. คุณค่าและประโยชน์ของทฤษฎีการเมือง

3.1 ประโยชน์จากการศึกษาทฤษฎีการเมืองโดยเฉพาะทฤษฎีการเมืองสมัยโบราณ แอนดริว แฮคเกอร์ (Andrew Hacker) เขียนไว้ว่า “บรรดานักปรัชญาการเมืองมีความสนใจในสิ่งที่เขาเหล่านั้นควรจะประพฤติ”¹¹ ดังนั้น บางคนจึงให้ทรรศนะว่า ทฤษฎีการเมืองเป็นเช่นเดียวกับความเพ้อฝันต่างๆ ที่ไม่ยอมรับสภาพความเป็นจริงและไม่สามารถที่จะนำมาใช้ประโยชน์ในทางปฏิบัติ เบอร์ก (Burke) เชื่อว่าความเสื่อมทรามของรัฐจะบังเกิดขึ้น ถ้าประชาชนพยายามจะฟื้นฟูทฤษฎีต่างๆ มาเป็นหลักในการปกครอง¹²

3.2 อย่างไรก็ตาม ลอเรนซ์ ซี. แวนลาสส์ (Lawrence C. Wanlass) ได้ชี้ให้เห็นคุณค่าของทฤษฎีการเมืองว่ามีหลายประการ¹³ ดังต่อไปนี้

---

¹⁰ *Ibid.*, 341

¹¹ Hacker., *The Study of Politics*, 7.

¹² Wanlass, *Gettell's History of Political Thought*, 14.

¹³ *Ibid.*, 14-6.

- 3.2.1 ทฤษฎีการเมืองช่วยให้คำจำกัดความที่ถูกต้องแก่ศัพท์ทางการเมือง เช่น คำว่า เสรีภาพ, ประชาธิปไตย, ฯลฯ คำจำกัดความนี้นิยมใช้กันโดยทั่วไปไม่เฉพาะแต่นักศึกษารัฐศาสตร์เท่านั้น ทฤษฎีการเมืองสอนให้รู้ซึ่งถึงความหมายที่แท้จริงของศัพท์เฉพาะเหล่านี้ ซึ่งจะมีส่วนช่วยเป็นอย่างมากในการแสดงโวหารทางการเมืองโน้มน้าวความคิดเห็นของผู้อื่น
- 3.2.2 ทฤษฎีการเมืองมีส่วนช่วยอย่างมากในการทำให้เข้าใจประวัติศาสตร์ เพราะนำผู้ที่ศึกษาให้เข้าสู่บรรยากาศความคิดในสมัยก่อน ช่วยให้เข้าใจถึงพลังผลักดันที่ก่อให้เกิดการเคลื่อนไหวหรือเปลี่ยนแปลงทางการเมืองที่สำคัญ ๆ เพราะเหตุที่ว่าปรากฏการณ์ในอดีตเป็นผลมาจากการกระทำของมนุษย์ จึงเป็นการจำเป็นที่จะต้องทราบถึงความคิดที่ชักจูงให้เกิดการกระทำนั้น เช่น การที่จะเข้าใจถ่องแท้ถึงประวัติศาสตร์โลกสมัยกลาง (Middle Ages) นั้น จำเป็นต้องทราบถึงการพิพาทแย่งความเหนือกว่าในการปกครองคนระหว่างจักรพรรดิกับสันตปาปา เป็นต้น
- 3.2.3 ความรู้ในความคิดทางการเมืองแห่งอดีตนั้นมีส่วนช่วยให้เข้าใจถึงการเมืองในสมัยปัจจุบัน เพราะปัญหาทางการเมืองในปัจจุบันล้วนเกิดขึ้นจากสถานการณ์ในอดีต หรืออาจเทียบเคียงได้กับปรากฏการณ์ในอดีต และหลักการเมืองต่าง ๆ ที่นำมาใช้เป็นผลมาจากวิวัฒนาการของความคิดทางการเมืองสมัยก่อน เช่น ทฤษฎีการแบ่งแยกอำนาจในระบบการปกครองของสหรัฐอเมริกา มีรากฐานมาจากความคิดของเมธีการเมืองสมัยกลาง เป็นต้น
- 3.2.4 ทฤษฎีการเมืองสอนให้มีความเข้าใจในนโยบายและการปรับปรุงโครงสร้างทางการเมือง เพราะประเทศทุกประเทศต้องมีหลักการอันเกิดจากปรัชญาการเมืองใดปรัชญาหนึ่งเป็นสิ่งที่นำรัฐบุรุษและประชาชน ในการวางนโยบายหรือปฏิรูปการปกครอง ความก้าวหน้าหรือประสบความสำเร็จของระบบการเมืองในประเทศเป็นผลมาจากการวางโครงสร้างการปกครองอยู่บนทฤษฎีการเมืองที่เหมาะสมกับสภาพการณ์ และความต้องการของประเทศนั้น
- 3.2.5 คุณค่านอกเหนือไปจากที่กล่าวมาแล้ว ได้แก่การที่ทฤษฎีการเมืองเป็นเสมือนตัวแทนแสดงให้เห็นถึงความรุ่งโรจน์แห่งอาณาจักรทางปัญญาในสมัยต่าง ๆ รัฐในอุดมคติหรือเลิคนครแห่งจินตนาการล้วนแต่เป็นสิ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงความคิดสร้างสรรค์ของมนุษย์และความพยายามที่จะใช้ความรู้ความเฉลียวฉลาดเสนอแนะรูปแบบที่ดีที่สุดแห่งการปกครอง

3.3 ปัจจุบันนี้ทฤษฎีการเมืองวิวัฒนาการมาสู่รูปแบบที่มีลักษณะการใช้หลักเกณฑ์การพิสูจน์ทฤษฎีหรือสมมุติฐานที่ตั้งขึ้นโดยวิธีการแบบวิทยาศาสตร์ ใช้วิธีการวิจัยจากข้อมูล

ที่รวบรวมตามหลักการ ทำให้ผลลัพธ์หรือข้อสรุปมีความแม่นยำมากขึ้น แม้จะไม่แน่นอนเหมือนกับทฤษฎีทางวิทยาศาสตร์ธรรมชาติ (Natural Science) แต่ก็นับว่ามีระดับความถูกต้องสูงกว่าวิธีการแบบเดิมที่ใช้เพียงการสังเกตการณ์และเปรียบเทียบ เพราะฉะนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่า ทฤษฎีการเมืองมีคุณค่าที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือ “ช่วยให้วิชาการปกครองหรือวิชารัฐศาสตร์มีลักษณะเป็นปึกแผ่น มีกฎเกณฑ์และแน่นอนมากขึ้น”¹⁴

3.4 ยอร์ช แคทเท็บ กล่าวถึงประโยชน์ของทฤษฎีการเมืองในชีวิตประจำวันไว้ความว่า ปัจจุบันคนโดยทั่วไปมีความต้องการ 3 ประการในเรื่องที่เกี่ยวกับการเมืองหรือเป็นการเมืองในลักษณะเป็นที่หวังกันว่านักรัฐศาสตร์ผู้แตกฉานในการศึกษาทฤษฎีการเมืองจะสนองความต้องการทั้ง 3 ประการของคนทั่วไปได้¹⁵ ความต้องการที่ว่านี้คือ

- 3.4.1 ต้องการคำแนะนำ ซึ่งอาจจะเป็นเรื่องเกี่ยวกับโครงสร้าง เช่น ควรวางความสัมพันธ์ระหว่างหน่วยงานหรือควรกระจายอำนาจหน้าที่ หรือกำหนดความรับผิดชอบอย่างไร
- 3.4.2 ต้องการความถูกต้องเพื่อตัดสินใจเมื่อเกิดปัญหาหรือความไม่เข้าใจระหว่างบุคคล
- 3.4.3 ต้องการทักษะ (skill) ในการทำนายเหตุการณ์ในอนาคตได้ถูกต้องหรือใกล้เคียง

3.5 แคทเท็บเชื่อว่า นักรัฐศาสตร์จะสามารถสนองความต้องการทั้งสามประการนี้ได้ เพราะเหตุที่ว่า นักรัฐศาสตร์เป็นผู้ที่ให้ความสนใจกับปัจจุบันและอนาคต เป็นผู้ที่ดีคุ้นเคยกับทฤษฎีการเมือง รู้ซึ่งถึงบรรยากาศการเมืองในอดีต ซึ่งอาจเทียบเคียงได้ละม้ายกับปัจจุบันและอนาคต, และเป็นผู้ที่มีนิสัยโน้มเอียงไปในทางชอบตั้งข้อสังเกตหรือสงสัยในการเคลื่อนไหวหรือเปลี่ยนแปลงของเหตุการณ์ต่าง ๆ ดังนั้นเขาจึงควรจะสามารถให้คำปรึกษา, ความถูกต้อง, และพยากรณ์เหตุการณ์ข้างหน้าได้ดีกว่าใคร¹⁶

3.6 นอกจากนี้ ประโยชน์ของทฤษฎีการเมืองยังมีหลายประการ ผู้ที่ศึกษาควรรู้จักนำมาใช้กับชีวิตประจำวัน เช่น เป็นที่ทราบกันดีว่าเมธีการเมืองส่วนมากใช้เหตุผลโน้มน้ำหนักทั่วไปให้ศรัทธาและสนับสนุนแนวความคิดของเขา ดังนั้นจึงพึงรู้ว่า การใช้เหตุผลเป็นวิธีการที่ดีที่สุดที่จะชักจูงให้คนอื่น ๆ คล้อยตามความคิดเห็นของตนและในทำนองเดียวกันคนที่จะมีเหตุผลในการกระทำสิ่งใดก็ตาม ไม่ควรที่จะให้อารมณ์และค้นหาเข้าครอบงำจิตใจ เพราะอาจทำให้ทำอะไรที่ไม่ถูกต้องหรือโง่ ๆ ได้ ประโยชน์ที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือการศึกษาทฤษฎีการเมืองอาจจะทำให้เป็นบุคคลที่มีมนุษยสัมพันธ์ (human relations) ดี เพราะเหตุว่าทฤษฎีการเมืองสอนให้

¹⁴ สมพงษ์ เกษมสิน, *สัทธการเมือง*, 8.

¹⁵ Kateb, *Political Theory*, 78.

¹⁶ *Ibid.*, 79.

รู้จักความหลากหลายของธรรมชาติหรือลักษณะนิสัยใจคอคน ดังนั้นผู้ที่ศึกษาทฤษฎีการเมือง จึงควรจะรู้จักแนวทางในการสร้างความขึ้นชอบให้กับผู้แวดล้อม

3.7 คุณค่าและประโยชน์ของทฤษฎีการเมืองที่หยิบยกมาข้างต้นนี้ เป็นสิ่งที่ยืนยันได้ว่า วิชาทฤษฎีการเมืองไม่ใช่เป็นการศึกษาเรื่องเพื่อฝัน หรือความเลื่อนลอยของอุดมการณ์และความคิด ต่างสมัยแต่เพียงอย่างเดียว ผู้ที่ศึกษาควรจะมุ่งหาสาระประโยชน์จากปรัชญาและความจริงซึ่งมี อยู่ในทฤษฎีการเมืองหลากหลายนั้น และนำมาตัดแปลงปรับปรุงให้เกิดประโยชน์แก่การครองชีวิต และสังคมโดยรวม

4. ความสัมพันธ์ระหว่างทฤษฎีกับสถาบัน

4.1 ในเรื่องที่ว่าทฤษฎีหรือความคิดเกี่ยวกับระบบการเมืองมีความเกี่ยวข้องกับสถาบันทางการเมืองที่ได้รับการจัดตั้งให้ปรากฏอยู่อย่างไรนั้น รอเบิร์ต เอ. ดอห์ล (Robert A. Dahl) นักรัฐศาสตร์ผู้มีชื่อเสียงท่านหนึ่งได้กล่าวไว้ความว่า เรื่องนี้มีการถกเถียงกันมาช้านานว่ามีลักษณะ การเชื่อมโยงอย่างไร ดอห์ลเห็นว่ามีการให้เหตุผลที่ดูสมเหตุสมผลถึงความเกี่ยวพันระหว่างทฤษฎี กับสถาบันอยู่ 2 กลุ่มด้วยกัน กลุ่มหนึ่งอธิบายโดยอาศัยหลักกวีตรรกวิทยาหรือเหตุผลนิยม (Rationalist explanation) และอีกกลุ่มหนึ่งยึดหลักการอธิบายแบบสสารवादหรือวัตถุนิยม (Materialist explanation)¹⁷

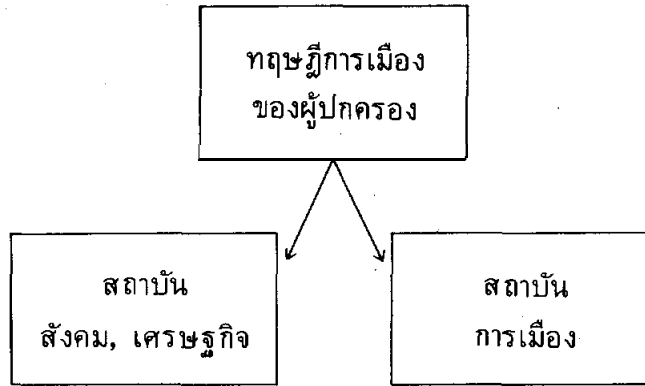
4.2 กลุ่มกวีตรรกวิทยาอธิบายว่า บรรดาสถาบันต่าง ๆ ล้วนแต่เป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น ทั้งนี้ คนแตกต่างจากสัตว์อื่นคือเป็นผู้ที่มีเหตุผล และสถาบันการเมืองที่เกิดขึ้นนั้นเป็นรูปเป็นร่าง หรือถูกหล่อหลอมขึ้นมาด้วยเหตุผลของคนนั่นเอง คือคนจะใช้หลักเหตุผลสร้างทฤษฎีการเมือง ขึ้นมาว่า ระบบการเมืองหรือสถาบันการเมืองควรมีลักษณะอย่างไร มีกี่สถาบัน แต่ละสถาบัน มีอำนาจอะไร มีความสัมพันธ์กับสถาบันอื่นอย่างไร และเมื่อทฤษฎีการเมืองใดเป็นที่เชื่อถือก็ จะถูกนำมาใช้ คือมีการจัดตั้งสถาบันต่าง ๆ ตามที่ทฤษฎีนั้นกำหนดไว้ อาจกล่าวได้ว่า “สถาบัน ของมนุษย์สามารถที่จะถูกอธิบายได้อย่างกว้างขวางว่าเป็นผลผลิตของวิถีความคิดค้นเกี่ยวกับการเมือง (ทฤษฎีการเมือง)”¹⁸

---

¹⁷ Dahl, *Modern Political Analysis*, 107-10

¹⁸ *Ibid.*, 107.

ความสัมพันธ์ตามตรรกะวิตรรกาท
 ที่มา Dahl, *Modern Political Analysis*, 107.

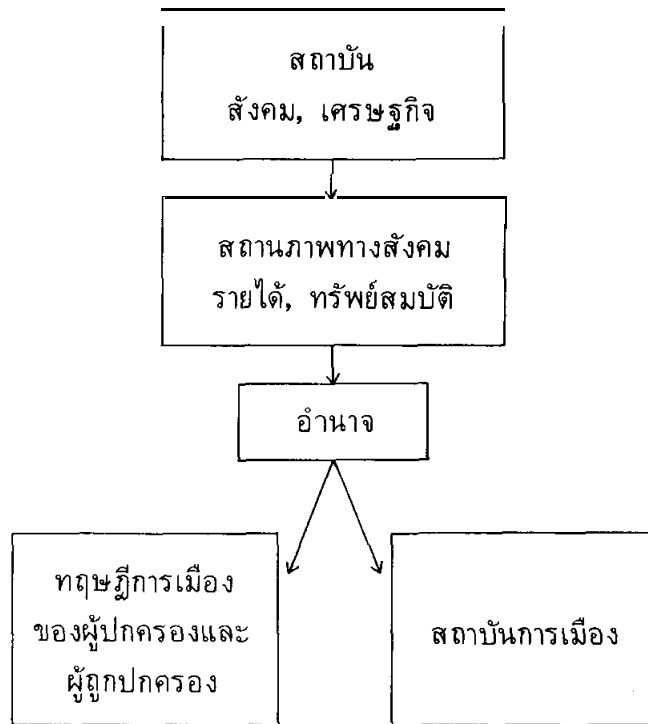
4.3 การแสดงเหตุผลหรือตรรกะในเรื่องเกี่ยวกับกิจการการเมืองนี้ แพร่หลายในรูปของปรัชญาความเชื่อโดยรวมทั้งจุดมุ่งหมาย ซึ่งได้รับการขัดเกลาให้ชัดเจนโดยบรรดาการเมืองสร้างเป็นทฤษฎีการเมืองขึ้นมา อย่างไรก็ตามเนื่องจากคนทุกคนไม่ได้มีอำนาจหรืออิทธิพลทัดเทียมกัน ดังนั้นเฉพาะทฤษฎีหรือปรัชญาที่ผู้ปกครองหรือผู้มีอำนาจทางการเมืองคร่ำคร่าเท่านั้น จึงจะได้รับการยอมรับและมีอิทธิพลเป็นรากฐานก่อการตั้งสถาบันการเมืองต่าง ๆ ให้ปรากฏเป็นจริงขึ้นมา

4.4 การอธิบายทางวิตรรกาทนี้มีข้อบกพร่องสำคัญอยู่ตรงที่ว่า หากสถาบันต่าง ๆ ได้รับการจัดตั้งตามทฤษฎีที่กำหนดไว้ และถือว่าทฤษฎีนั้นมีรากฐานมาจากเหตุผลแล้ว ทำไมจึงได้มีข้อขัดแย้งเกิดขึ้นภายในหรือระหว่างสถาบัน เพราะเมื่อสถาบันเกิดขึ้นจากเหตุผลก็ไม่ควรที่จะมีข้อขัดแย้งใดๆ เกิดขึ้น พวกวิตรรกาทให้คำตอบว่า การขัดแย้งนั้นจะเกิดขึ้นเฉพาะในระหว่างสถาบันที่มีรากฐานมาจากการใช้เหตุผลที่เลว (bad reasoning) เท่านั้น หมายความว่า หากผู้ปกครองเชื่อในทฤษฎีการเมืองที่มาจากเหตุผลที่ไม่ถูกต้อง และก่อตั้งสถาบันขึ้นตามทฤษฎีนั้น ปัญหาข้อขัดแย้งจึงจะมีตามมา เนื่องจากทฤษฎีไม่ถูกต้องเสียแต่ต้น เมื่อจัดตั้งตามจึงเกิดข้อขัดแย้ง

4.5 อย่างไรก็ตามคำตอบของพวกวิตรรกาทในเรื่องนี้ยังไม่กระจ่างชัดนัก เพราะมีผู้โต้แย้งว่า ไม่แน่ว่าข้อขัดแย้งระหว่างหรือในสถาบันจะเกิดขึ้นจากความผิดพลาดของผู้ทรงปัญญาที่นำเหตุผลที่เลวมาสร้างทฤษฎีอาจจะเกิดขึ้นจากการที่คนแต่ละคนเป็นผลิตผลจากสิ่งแวดล้อมและสถาบันไม่เหมือนกัน จึงทำให้มีเหตุผลแตกต่างกันก็ได้

4.6 ส่วนกลุ่มสังคมนิยมมีความเชื่อว่าสถาบันทางการเมืองและทฤษฎีการเมืองของแต่ละยุคแต่ละสมัยล้วนแต่เป็นผลจากบทบาทของผลประโยชน์ทางวัตถุหรือเศรษฐกิจ ผลประโยชน์ทางวัตถุของชนทั้งหลายคือสถานภาพทางสังคม, รายได้, และทรัพย์สินสมบัติ โดยทั่วไปแล้วคน

พยายามแสวงหาสิ่งดังกล่าวก้าวให้มากขึ้น สถาบันต่าง ๆ เป็นสิ่งกำหนดผลประโยชน์เหล่านี้ของแต่ละคน, ใครก็ตามที่ได้รับผลประโยชน์จากสถาบันใดก็พยายามที่จะรักษาสถาบันนั้นไว้เพื่อประกันผลประโยชน์ของตน เช่น พ่อค้าคนใดได้รับประโยชน์จากสมาคมที่ผูกขาดการส่งสินค้าออก ก็จะพยายามรักษาสมาคมนั้นไว้

ความสัมพันธ์ตามตรรกะทาง

ที่มา Dahl, *Modern Political Analysis*, 109.

ในการพยายามรักษาก็จะแสวงหาหรือจัดสร้างปรีชาหรือทฤษฎีชักจูงให้คนเห็นว่าสถาบันนั้นควรได้รับการสนับสนุนให้ตั้งอยู่ หรืออาจใช้วิธีการสร้างสถาบันอื่น ๆ ที่จะสนับสนุนผลประโยชน์ของตนยิ่งขึ้น ในกรณีพ่อค้าดังกล่าวอาจจะผลักดันให้มีการออกกฎหมายรับรองการผูกขาดส่งสินค้าออกของสมาคมนั้น ในระหว่างที่เริ่มต้นให้กฎหมายนั้นออกก็จะพยายามสร้างทฤษฎีขึ้นมาเผยแพร่ให้คนเห็นว่ากฎหมายนั้นมีประโยชน์ต่อสังคม

4.7 เพราะฉะนั้นในตรรกะทางสสารวจจึงเห็นว่า ทฤษฎีเป็นเพียงเครื่องมือที่สถาบันให้ดูมีความชอบธรรมในการตั้งอยู่เพื่อผลประโยชน์ของผู้ที่ได้รับ ส่วนคนอื่น ๆ ที่ไม่พอใจหรือผิดหวังในสถาบันที่มีอยู่เพราะไม่อำนวยประโยชน์แก่ตน ก็พยายามที่จะเปลี่ยนแปลงพยายาม

สร้างทฤษฎีหรืออุดมการณ์ที่ขัดแย้งกับพวกที่ครองอำนาจอยู่เดิมหรือชี้ให้เห็นความไม่ดีของสถาบันที่มีอยู่ ดังนั้นตามการอธิบายของพวกวัตถุนิยมนี้ ทฤษฎีการเมืองต่าง ๆ จะมีรากฐานมาจากผลประโยชน์ทางวัตถุเป็นสำคัญ

4.8 การอธิบายทางสสารวาทนี้ได้รับการโต้แย้งว่า หากว่าสถานะทางสังคมและเศรษฐกิจเป็นรากฐานของความคิดมนุษย์ ทำไมชนชั้นเดียวกันมีสถานะทางสังคมเหมือนกันจึงมีแนวความคิดหรืออุดมการณ์ไม่เหมือนกัน เช่น พวกกรรมกรหรือผู้ใช้แรงงานในอังกฤษ แทนที่จะสนับสนุนพรรคการเมืองพรรคเดียวกัน กลับแบ่งแยกสนับสนุนทั้งพรรคอนุรักษนิยม (Conservative Party) และพรรคกรรมกร (Labor Party) ในการเลือกตั้งปี 1945, 1950 และ 1951 ต่อคำถามนี้ พวกที่เลื่อมใสในการอธิบายทางวัตถุนิยมให้เหตุผลว่า เป็นเพราะคนบางคนเข้าใจในสถานะของตนผิด เช่น กรรมกรบางคนอาจจะเข้าใจผิดคิดว่าตนเป็นชนชั้นกลางก็ได้ การไม่รู้จักรัฐสถานะของตนเองนี่เองที่ทำให้ความคิดแตกต่างกันทั้ง ๆ ที่เป็นชนชั้นเดียวกัน คำตอบนี้ได้รับการโต้แย้งว่าความคิดที่แตกต่างกันนั้นอาจมาจากการเป็นเพราะคนเรามีเหตุผลไม่เหมือนกันก็ได้ แม้จะมีสถานะทางสังคมและเศรษฐกิจเหมือนกันก็ตาม

4.9 จากข้อบกพร่องในอรรถาธิบายของทั้งสองกลุ่ม อาจสรุปได้ว่า “การอธิบายทางวิตรรกวาทถึงความสัมพันธ์ระหว่างความคิด (ทฤษฎี) กับสถาบัน รู้สึกว่าจะไม่สมบูรณ์ เพราะว่าไม่ยอมรับอย่างเพียงพอถึงอิทธิพลของสถาบันที่มีต่อความคิด, การอธิบายทางวัตถุนิยมนั้นไม่สมบูรณ์ เพราะว่าไม่ยอมรับถึงอิทธิพลของความคิดที่มีต่อสถาบัน”¹⁹ นั่นเอง อย่างไรก็ตามความสัมพันธ์ระหว่างทฤษฎีกับสถาบันนั้นยังหาการอธิบายที่ถูกต้องสมบูรณ์กระจ่างชัดลงไปไม่ได้ และเป็นเรื่องที่ได้รับการถกเถียงอยู่เสมอ การอธิบายทั้งสองทางที่ยกมานี้เป็นเพียงชี้ให้เห็นถึงความเชื่อที่แตกต่างกันของสองกลุ่มสำคัญ ในการทำความเข้าใจถึงความสัมพันธ์ระหว่างทฤษฎีกับสถาบัน

5. ความสับสน

5.1 ก่อนสงครามโลกครั้งที่สอง การศึกษาทฤษฎีการเมืองมีลักษณะเฉพาะที่จะเป็นสาขาหนึ่งของประวัติศาสตร์มากกว่ารัฐศาสตร์ เมื่อดูจากขอบเขตและวิธีการศึกษาสำหรับนักศึกษาระดับปริญญาตรี การเรียนทฤษฎีการเมืองหมายถึงการศึกษาวรรณกรรมการเมืองที่ได้รับการยกย่องหรือที่เรียกว่า “great books” วิธีการศึกษาเป็นแบบการบรรยายประวัติความคิดเห็นและวิเคราะห์แนวความคิดเหล่านั้นของเมธีการเมืองสมัยก่อน นักศึกษาจะได้รับการแนะนำให้รู้จักกับนักทฤษฎีการเมืองเรื่องชื่อเป็นรายบุคคลไป²⁰ การศึกษาเน้นการศึกษาทฤษฎีการเมืองแบบจริยพหุสถาน (Normative political theory) ซึ่งให้ความสนใจในการวิเคราะห์โดยการยึดหลักคุณค่า เช่น รูปการปกครองที่ดีที่สุดเป็นอย่างไร, คุณธรรมของผู้ปกครองมีอะไรบ้าง, เป็นต้น

¹⁹ *Ibid.*, 107.

²⁰ Murphy, *The Style and Study of Political Science*; 37.

5.2 หลังสงครามโลกครั้งที่สองเป็นต้นมา มีแนวโน้มใหม่ๆ เกิดขึ้นในการศึกษาทฤษฎีการเมือง โดยมีการนำวิธีการแบบศาสตร์ คือการสังเกตการณ์และการทดลองมาใช้ แม้ว่าทฤษฎีแบบจรรยาปัทสสถานหรือปรัชญาการเมืองสมัยก่อนจะยังได้รับความสนใจศึกษาและถือเป็นแม่บทเบื้องต้น แต่ทฤษฎีการเมืองได้ขยายขอบเขตไปถึงการแสวงหาและวิเคราะห์ข้อเท็จจริงใหม่โดยวิธีการทางศาสตร์ พยายามที่จะสร้างทฤษฎีใหม่ๆ ขึ้นมาโดยใช้ข้อมูลจากการสังเกตการณ์และวิจัยสนับสนุน²¹ การศึกษาทฤษฎีการเมืองมีแนวโน้มให้ความสนใจทฤษฎีการเมืองเชิงวิทยาศาสตร์ (Empirical political theory) ที่ยึดหลักความเป็นจริงที่ได้จากการวิจัย

---

²¹ *Ibid.*, 38.

ภาคผนวก

สาขาวิชาทฤษฎีการเมือง

ดร. ทินพันธุ์ นาคะตะ

(คัดจาก : ดร. ทินพันธุ์ นาคะตะ. รัฐศาสตร์: ทฤษฎี แนวความคิด ปัญหาสำคัญ และแนวทางการศึกษา
วิเคราะห์การเมือง. บรรณกิจ, 2525. หน้า 17 - 21.)

สาขาวิชาทฤษฎีการเมือง ทฤษฎีเป็นระบบแห่งความรู้ที่มีระเบียบวิธีประเภทหนึ่ง ทฤษฎีการเมือง เป็นทฤษฎีที่ว่าด้วยเรื่องราวหรือเหตุการณ์ที่เกี่ยวกับสาธารณะ ทฤษฎีตามความหมาย กว้าง ๆ ในประวัติของทฤษฎีการเมือง รวมถึงคำสอน การพรรณนาเกี่ยวกับข้อเท็จจริง การอธิบาย แนวความคิดที่มีอยู่ในประวัติศาสตร์ การตัดสินในคุณค่า ตลอดจนข้อเสนอกับเป้าหมาย นโยบายหรือหลักการต่าง ๆ ของนักคิดคนใดคนหนึ่ง ทฤษฎีเหล่านี้ส่วนมากไม่ยึดหลักวิทยาศาสตร์ แต่เกิดจากรู้สึกนึกคิดที่เกิดขึ้นในใจ การใช้เหตุผลอย่างเดียวหรือการถือว่าสิ่งนั้นเป็นความจริง ที่ไม่ต้องมีการพิสูจน์กัน ทั้งนี้เพราะอาศัยความเชื่อเป็นหลัก เรื่องที่สำคัญ ๆ สำหรับการศึกษ ประวัติทฤษฎีการเมืองจึงประกอบด้วยหัวข้อเรื่องเหล่านี้ เช่น กำเนิด ลักษณะ และเป้าหมาย ที่เหมาะสมของรัฐ สัญญาประชาคม ความสัมพันธ์ที่ควรจะเป็นระหว่างรัฐกับศาสนา อธิปไตย รูปแบบของการปกครองที่ดีที่สุด รวมทั้งความสำคัญของกฎธรรมชาติที่มีต่อการเมือง ทฤษฎี เหล่านี้เน้นว่ามีอิทธิพลต่ออุดมคติ การประพฤติปฏิบัติ และวิวัฒนาการของสถาบันทางการเมือง ต่าง ๆ ในอารยธรรมตะวันตกเป็นอันมาก แต่ก็แสดงให้เห็นความเข้าใจอันสับสน ระหว่างการพรรณนา การอธิบาย และการเสนอแนะ ครั้นมาถึงสมัยที่ทฤษฎีการเมืองหันมาสนใจวิธีการทางวิทยาศาสตร์ เรื่องราวต่าง ๆ ที่ได้รับความสนใจในระยะก่อนต้นคริสต์ศตวรรษที่ยี่สิบ เช่น เป้าหมายต่าง ๆ ที่เหมาะสมของรัฐ และรูปแบบการปกครองที่ดีที่สุด จึงเริ่มเสื่อมความนิยมไป

ตามความหมายอย่างแคบ ๆ ในปัจจุบัน ทฤษฎีหมายถึงแนวความคิดซึ่งเป็นข้อเสนอ ที่อธิบายถึงความสัมพันธ์ต่าง ๆ ทฤษฎีที่ยึดวิธีการทางวิทยาศาสตร์ เป็นทฤษฎีที่เกิดจากการ สังเกตการณ์และยึดถือหลักเหตุผล ทฤษฎีการเมืองปัจจุบันได้พยายามแสวงหาความคิดหลัก ๆ ที่ชัดเจนและรัดกุม มาอธิบายปรากฏการณ์ทางการเมือง ซึ่งมีอยู่จริงในลักษณะต่าง ๆ กัน เช่น แนวความคิดเรื่องกลุ่มของ Bentley กับ Truman ซึ่งถือว่าเป็นแนวความคิดที่สะท้อนให้เห็นสภาพ ความเป็นจริงมากกว่าแนวความคิดที่เน้นในเรื่องบุคคล และแนวความคิดเกี่ยวกับดุลยภาพหรือ

การขาดดุลยภาพ รวมทั้งแนวความคิดเกี่ยวกับอำนาจการควบคุม และอิทธิพลของ Catlin, Merriam, Lasswell, Morgenthau, และ March ซึ่งถือกันว่าเป็นหัวใจสำคัญของทฤษฎีการเมือง กับแนวความคิดเกี่ยวกับชนชั้นนำของ Pareto, Lasswell, Djilas ซึ่งชี้ให้เห็นว่า ในทุกระบบของสังคมย่อมจะมีกลุ่มชนชั้นนำอยู่เสมอ นอกจากนี้ก็มีแนวความคิดต่าง ๆ เกี่ยวกับการตัดสินใจของ Weber, Simon, Brecht เกี่ยวกับเกม และเกี่ยวกับหน้าที่ของ Merton, Parsons, Almond แต่อย่างไรก็ตามแนวความคิดเก่า ๆ ก็ยังคงมีประโยชน์อยู่ เช่นในเรื่องสถาบัน รูปแบบต่างๆ ของการปกครอง ระบบรัฐธรรมนูญ ประชาธิปไตย ความยุติธรรม เสรีภาพ ความเสมอภาค และธรรมชาติของมนุษย์ เป็นต้น

ความก้าวหน้าในด้านพฤติกรรมศาสตร์ มีผลให้การศึกษาวิชาการเมืองเปลี่ยนความสนใจจากการเน้นในเรื่องสถาบันกับปัญหาในทางปฏิบัติ ไปสู่การแสวงหาทฤษฎีที่อาศัยการสังเกตการณ์มากขึ้น และโดยที่การศึกษาวิจัยอย่างมีระเบียบวิธี จำต้องมีทฤษฎีเป็นแนวทาง ในการจัดระเบียบข้อมูลหรือความรู้ที่ได้มา ทฤษฎีการเมืองจึงมีบทบาทสำคัญที่จะก่อให้เกิดการปรับปรุงการศึกษาในสาขาต่าง ๆ ของวิชารัฐศาสตร์ จากการเป็นศาสตร์ที่เกิดจากการนำหัวข้อเรื่องต่าง ๆ มาปะติดปะต่อกันไปสู่การเป็นศาสตร์ในทางวิเคราะห์มากขึ้นโดยลำดับ

ทฤษฎีการเมืองเป็นสาขาวิชาที่มีรากฐานมาจากวิชาปรัชญา หรือความคิดทางการเมือง ซึ่งกว่าจะแยกตัวออกจากปรัชญาทางสังคมได้ก็ใช้เวลานาน โดยปกตินักปราชญ์ส่วนมากจะมุ่งเสนอมาตรฐานทางศีลธรรม สำหรับการวิเคราะห์ปัญหา และสำหรับการสร้างภาพพจน์ของสังคมที่ดี นักปราชญ์ทางการเมืองจึงพยายามคิดสร้างเป้าหมาย และการจัดระเบียบทางสังคมเสียใหม่ รวมทั้งหาทางเสนอแนะแนวทางในการประพฤติปฏิบัติ และแนวทางในการกำหนดนโยบายให้แก่สังคม แต่ในต้นคริสต์ศตวรรษที่ยี่สิบในขณะที่วิชารัฐศาสตร์เริ่มก้าวไปสู่การเป็นศาสตร์สาขาหนึ่งนั้น วิชาปรัชญาได้หันมาสนใจศึกษาประวัติความคิดต่าง ๆ ของนักปราชญ์ทางการเมืองที่สำคัญ ๆ เช่น เรื่องเสรีภาพ ความเสมอภาค การปกครองระบอบรัฐธรรมนูญ และประชาธิปไตย โดยมีการศึกษาวิเคราะห์อย่างมีเหตุผล และหาทางอธิบายถึงสาเหตุแห่งการเกิดของความคิดเหล่านั้น รวมทั้งมีการศึกษากันในเรื่องปรัชญาแห่งความรู้ในวิชารัฐศาสตร์ด้วย แต่ก็มีอยู่บ้างที่ปรัชญาการเมืองในอดีตได้พยายามอธิบายถึงสาเหตุ และวิธีการของการประพฤติปฏิบัติที่ระบบการเมืองต่าง ๆ ดำเนินอยู่ และสิ่งนี้ได้พัฒนาไปสู่การเป็นทฤษฎีการเมือง ที่อาศัยการสังเกตการณ์ในระยะหลังสงครามโลกครั้งที่สอง จึงกล่าวได้ว่า ทฤษฎีการเมืองเป็นทั้งสาขาหนึ่งของวิชารัฐศาสตร์ และเป็นสิ่งที่อธิบายปรากฏการณ์ทางการเมือง ซึ่งใช้เป็นแนวทางในการศึกษาวิเคราะห์ในสาขาวิชาอื่น ๆ ของรัฐศาสตร์

ภายหลังสงครามโลกครั้งที่สอง มีทฤษฎีการเมืองที่เกิดจากการสังเกตการณ์และพิสูจน์ได้อยู่หลายระดับ แม้ว่าทฤษฎีเหล่านั้นเพียงจะอยู่ในขั้นเริ่มต้นของการพัฒนาก็ตาม ณ ระดับที่มีความหมายอย่างแคบ ๆ ทฤษฎีได้แก่สิ่งที่อธิบายถึงความสัมพันธ์ระหว่างปรากฏการณ์ตั้งแต่สองอย่างขึ้นไป

โดยนำข้อเสนอต่าง ๆ มาวางเป็นกฎเกณฑ์ เช่น การกล่าวว่าการมีจิตใจแบบประชาธิปไตย ย่อมขึ้นอยู่กับระดับการศึกษา แต่ ณ ระดับที่มีความหมายกว้างขึ้น ทฤษฎีประกอบด้วยคำอธิบายหรือข้อเสนอต่าง ๆ ที่ครอบคลุมบางส่วนของกิจกรรมทางการเมือง เช่น ทฤษฎีพรรคการเมือง ทฤษฎีเกี่ยวกับภาวะผู้นำ และทฤษฎีพฤติกรรมในการบริหาร รวมทั้งทฤษฎีการเป็นตัวแทน ทฤษฎีโครงสร้างแห่งอำนาจในชุมชน ฯลฯ สำหรับทฤษฎีที่ครอบคลุมกิจกรรมทางการเมืองทั้งหมด เป็นสิ่งที่อธิบายถึงขอบเขตแห่งความสนใจ สำคัญ หรือเอกลักษณ์ของวิชารัฐศาสตร์อย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งได้แก่ทฤษฎีเกี่ยวกับการจัดสรรสิ่งที่มีคุณค่าต่าง ๆ และทฤษฎีที่ว่าด้วยระบบ เป็นต้น

สำหรับทฤษฎีแบบแรก อธิบายถึงกระบวนการทางการเมือง ที่มีส่วนในการจัดสรร และใช้ทรัพยากรทางการเมือง รวมทั้งปัจจัยต่าง ๆ ที่มีอิทธิพลต่อการกำหนดนโยบาย เช่น ทฤษฎีที่ว่าด้วยอิทธิพลของกลุ่มในทางการเมืองของ Bentley กับ Truman ซึ่งอธิบายว่า นโยบายใด ๆ ย่อมเป็นผลลัพธ์หรือคุณภาพที่เกิดขึ้น จากการปรับตัวหรือการตกลงกันของกลุ่มต่าง ๆ ที่ใช้อำนาจหรืออิทธิพลต่อกัน ส่วนทฤษฎีที่ว่าด้วยอำนาจและการตัดสินใจเป็นกรอธิบายถึงอิทธิพลในลักษณะต่าง ๆ ที่มีผลต่อการควบคุมทรัพยากร เจ้าหน้าที่ สถาบัน ตลอดจนการกำหนดและกหรานนโยบายไปปฏิบัติ ได้เริ่มมีการสนใจศึกษาเกี่ยวกับทฤษฎีเหล่านี้นับแต่สงครามโลกครั้งที่สอง เป็นต้นมา จนบัดนี้ทฤษฎีดังกล่าวยังอยู่ในขั้นการพัฒนาเท่านั้น และยังไม่มีการประสานกันนัก ทฤษฎีเหล่านี้อธิบายถึงกิจกรรมทางการเมือง ที่มองจากการดำเนินงานภายในของระบบการเมือง โดยเฉพาะอย่างยิ่งได้ชี้ให้เห็นอิทธิพลของปัจจัยต่าง ๆ ที่มีต่อการตัดสินใจ หรือต่อการจัดสรรสิ่งที่มีคุณค่าทั้งหลาย โดยตั้งอยู่บนข้อสมมุติที่ว่า ระบบการเมืองนั้นจะดำรงอยู่ได้ชั่วระยะเวลาหนึ่ง

จึงมีทฤษฎีที่ว่าด้วยหน้าที่และระบบ มาอธิบายว่า การที่ระบบการเมืองใดจะดำรงอยู่ได้ชั่วระยะเวลาหนึ่งนั้น จะต้องมึสถาบันทางการเมืองต่าง ๆ ทำหน้าที่อะไรบ้าง เช่น การแสดงความต้องการให้ปรากฏ การแปลงความต้องการนั้นให้เป็นนโยบายทางเลือก การถ่ายทอดวัฒนธรรมทางการเมือง การสรรหาผู้นำ การติดต่อสื่อสารทางการเมือง การกำหนดข้อบัญญัติ การนำข้อบัญญัติไปปฏิบัติ และการตีความในข้อบัญญัติ แต่จะเรียกว่าสิ่งนี้เป็นทฤษฎียังไม่เหมาะนัก เพราะเหมาะที่จะเป็นระเบียบปฏิบัติในการศึกษาวิจัย เกี่ยวกับความสัมพันธ์ในทางสังคมโดยทั่วไปมากกว่า คือเป็นสิ่งที่ช่วยให้มองเห็นความสัมพันธ์เหล่านั้น นอกจากนี้ยังจะต้องมีการปรับปรุงในรายละเอียดอีกมาก อย่างไรก็ตามอย่างน้อยที่สุดแนวความคิดนี้ก็มีส่วนให้เราตระหนักว่า สถาบันที่เหมือนกันอาจทำหน้าที่หรือมีกิจกรรมที่แตกต่างกันได้ ในทำนองเดียวกันสถาบันที่แตกต่างกันก็อาจทำหน้าที่เดียวกันก็ได้ ส่วนทฤษฎีที่ว่าด้วยระบบการเมืองอธิบายว่ากิจกรรมทางการเมืองเป็นระบบของความสัมพันธ์ทางการเมือง ซึ่งดำเนินอยู่ในสิ่งแวดล้อมของสังคม จึงได้รับอิทธิพลมาจากสิ่งแวดล้อมภายนอก เช่น ความกดดัน ขณะเดียวกันระบบการเมืองก็เปลี่ยนแปลงแก้ไขสิ่งแวดล้อม โดยมีสถาบันและกระบวนการต่าง ๆ จัดสรรสิ่งที่มีคุณค่าให้แก่สังคม ซึ่งสมาชิกส่วนใหญ่สนับสนุน และยอมรับปฏิบัติตามในชั่วระยะเวลาหนึ่ง